

Bauman, Zigmund. 2013,. Solidarnost, reč u potrazi za otelotvorenjem. **B&F.**

Ko će koga nadmudriti, a ko će prvi biti izbačen? To je ključno pitanje na tržištu rada, a verovatno i u društvu u celini, svedenom na nivo TV rijaliti šoua, piše poljski sociolog Žigmund Bauman. Međutim, iako je duh solidarnosti u izgnanstvu, bilo bi još uvek prerano da odustanemo od mogućnosti njegovog povratka.

Vežbati solidarnost znači bazirati svoje razmišljanje i delovanje na principu "jedan za sve i svi za jednog". Poštovanje ovog principa zajedničke odgovornosti (grupe za pojedinca, i pojedinca za grupu) je označeno kao definicija stanja Solidarite u francuskoj enciklopediji iz 1765. Reč potiče od prideva *solidaire*, što znači "međusobno zavisna", "potpuna", "cela". *Solidaire* potiče od reči *solide*, što podrazumeva "čvrstoću", "potpunost", "masovnost" i "trajnost".

Grupa čiji članovi su prikazali atribute solidarnosti, obeležena je trajnošću i otpornošću prema teškoćama izazvanim delovanjem ljudskih poroka ljubomore, nepoverenja, sumnje, sukoba interesa i suparništva. Stav solidarnosti uspešno sprečava pojavu antagonizma između privatnih interesa i opšteg dobra. To je solidarnost koja transformiše labavi skup pojedinaca u zajednici, ona dopunjuje njihov fizički suživot sa moralnim, čime se povećava njihova međuzavisnost na nivo zajedništva u veri i sudbini... Ili su bar to bile nade koje su se pripisivale solidarnosti onda kada se počelo s njenim promovisanjem, gajenjem i negovanjem sredinom osamnaestog veka kada je era *ancien regime* počela da se ruši i kada je započela era izgradnje moderne nacionalne države.

Eksplוזija solidarnosti

Jedna od prvih inicijativa organizatora "Okupirajmo Volstrit" je bila da pozovu Leha Valensu, legendarnog vođu poljske Solidarnosti (Pokret Solidarnost) u Zuccotti park na Menhetnu, kako bi mogao da, na neki način, prenese štafetnu palicu sa porukom "Vlast narodu".

Pripadnici pokreta "Okupiraj Volstrit" sebe su videli kao braću društvenog pokreta koji je personifikovala sama Solidarnost koja je kasnije postala oličenje svega što je uspelo da ujedini Poljake protiv političke vlasti povrede njihovih prava i ignorisanja njihove volje. Na sličan način, pripadnicima "Okupiraj Volstrit" bio je cilj da prevaziđu klasne, etničke, verske, političke i ideološke nesloge, koje su podele Amerikance čineći ih plenom egoizma, pohlepe, traganja za privatnim interesom i ravnodušnošću prema rezultatima ljudske bede. U njihovim očima, bankar sa Vol Strita je bio otelotvorenje tih zala.

Pripadnici OWC sebe su smatrali predstavnicima, ili bolje rečeno prethodnicom "devedeset devet posto Amerikanaca". Protagonistima OWC nije promaklo da su "okupatori" Zuccotti parka pristigli iz sasvim divergentnih kutaka i pukotina jednog notorno zavađenog i podeljenog društva, ali su se nadali da će moći da međusobna neslaganja i antagonizam umire na period koji je potreban da se počisti noćna mora koja proganja sve ili skoro sve Amerikance u istoj meri (kao što je diktatorski komunistički režim proganjao Poljake, tiranija Mubaraka proganjala Egipćane a teror Gadafija proganjao Libijce).

Oni su izbegavali da se izjašnjavaju o pitanjima u kojima su se okupljeni ljudi sigurno razlikovali - a posebno su izbegavali razgovore o tome kako bi SAD trebalo da bude uređene nakon što najbogatijem procentu Amerikanaca, ukorenjenom u bankama Vol Strita, prestane da bude dozvoljeno da raspolazu sa 93 posto nacionalnog bogatstva. "Okupatori" su se hvalili novinarima u parku da je njihov pokret bio zaista narodni pokret, spontan i neizmanipulisan od strane bilo koga - kao što to potvrđuju i nedostatak lidera koji bi težili da ih pridobiju za svoje akcije. I zaista OWC nema lidera - niti ga je mogla imati. Jer da bi neko bio dostojan

tog imena mora po definiciji biti neko sa vizijom i programom, a da su vizije i programi radili u Zuccotti parku, da sporna pitanja prethodno nisu stavljena na stranu i oprezno izbegnuta, sevanja i sukobi interesa koji nisu lako rešivi odmah bi isplivali na površinu. A zatim bi grad od šatora izgrađen u parku postao grad duhova u trenu - kao što se to često dešavalo pre, uključujući, na primer, Trgu nezavisnosti u Kijevu ili Trg oslobođenja u Kairu. Pokret koji okuplja nekoliko miliona ljudi, čiji je cilj bio da se ujedine inače suprotstavljeni tabori i grupe, kao i svi razlozi da se privremena alijansa održava, nestali bi preko noći. Kao i kod drugih "pokreta ogorčenih", okupacija Vol Strita je, da tako kažem, bila "eksplozija solidarnosti". Eksplozije su, kao što znamo, iznenadne i šokantane, ali kratkog daha. A ponekad su ovi pokreti bili (i jesu) "Karneval solidarnosti". Kao što je ruski filozof Mihail Bahtin učio, karnevali su pauze u monotoniji svakodnevice, koji donose trenutno olakšanje od svemoće, neumoljive i odvratne svakodnevne dnevne rutine. Oni suspenduju, proglašavaju ništavnim rutinsko, ali samo za vreme trajanja svečanosti. Kada se energija potroši i poetska egzaltiranost slegne, protagonisti se vraćaju prozi svakodnevnice. Rutina traži periodične tulume kao sigurnosni ventil - da se oslobodi pritiska. S vremena na vreme, opasne emocije moraju da budu otpuštene, zla krv ispuštena, odbojnost i averzija prema rutini ispražnjena, tako da njena razorna i uništavajuća moć ponovo bude obnovljena. Ukratko, šanse solidarnosti manje su određene strašću i grajom "karnevala" a više tišinom bestrasne rutine. Da li želite solidarnost? Ako je tako, suočite se i uhvatite u koštac sa svakodnevnom rutinom, sa njenom logikom i prazninom, sa snagom njenih zahteva, komandama i zabranama. I izmerite svoju snagu protiv šema dnevnih zahteva onih ljudi koji oblikuju istoriju dok ona oblikuje njih.

Devalvacija

Da kažem blago, bar u našem delu sveta, svakodnevna rutina je neprijateljski nastrojena prema solidarnosti. Međutim, to nije uvek bilo tako. U okviru društva graditelja, koje se formiralo na pragu modernog doba, postojala je prava fabrika solidarnosti. Izgrađena na snazi i gustini ljudskih veza i očiglednosti ljudske međuzavisnosti. Mnogi aspekti savremene egzistencije uče nas lekciji o solidarnosti i podstiču nas da zbijemo redove i marširamo ruku pod ruku: radnici zbijeni među fabričkim zidovima, uniformnost radnih sati regulisanih časovnikom i ustanovljenim zahtevima proizvodne linije, sveprisutnost nametljivog nadzora i standardizacija disciplinskih zahteva, ali i datost klasne podele - da postoje upravljači i upravljani - da je njihova međupovezanost neizbežna i da ne ostavlja nimalo prostora za promene. Dakle, jedino što je bilo razumno je pristajanje na trajni modus covivendi i samousposrtavljenju uzdržanost, što ovaj kompromis apsolutno zahteva.

Na prednosti solidarnosti je pokazala i praksa sindikata, kolektivnog pregovaranja i pregovora, kolektivnih radnih ugovora, udruženja proizvođača, potrošača ili stanara, razne vrste bratstava i društva uzajamne pomoći. Logika izgradnje države kao teritorijalno definisanog suvereniteta nacionalnih vlasti je vodila solidarnosti. I, konačno, sporo ali sigurno, širenje institucija države blagostanja (Sozialstaat, etat providenje) pokazao je komunalnu prirodu ljudskog suživota, na osnovu ideala i iskustva solidarnosti.

Naš duboko individualizovano ("kasno moderno", kao što ga sada, ali često neosnovano nazivaju) društvo potrošača je upravo suprotno fabrici solidarnosti: ono proizvodi uzajamno podozrenje i konkurenciju. Veoma čest neželjeni efekat rada ove fabrike je devalvacija ljudske solidarnosti: odbijanje ili čak i poricanje njegove korisnosti u ostvarivanju ličnih želja i ciljeva. Devalvacija solidarnosti ima korene u odumiranju brige za opšte dobro i kvalitet društva u kojem se život pojedinca odvija. Kako Ulrich Bek, jedan od najperceptivnijih istraživača savremenih kulturnih transformacija kaže, imamo posebnu ljudsku jedinku, sa njegovom ili njenom posebnom prirodom i usamljeničkom borbom za samoodređenje, a ne u

dogovornoj zajednici na bilo kom nivou, opterećenu traženjem i pronalaženjem na nivou pojedinačnog i u granicama definisanim veličinom pojedinih njegovih/njenih resursa, "individualnog" rešenja "društveno proizvedenih" problema (u smislu efikasnosti i apsurdnosti dolaženja do uspešnog rešenja, ovaj zadatak je sličan izgradnji porodične zemunice da bi se izbegle posledice nuklearnog rata).

Za razliku od društava u kojima je bio dominantan stav "čuvara vatre" (zaštita zajedničke baštine božanskog stvaranja poverenog ljudskoj brizi) ili "baštovana" (preuzimanja odgovornosti za oblik društvenog poretka i njegovog očuvanja), stav "lovca" se danas neumorno i uporno preporučuje; ovaj stav je uglavnom, ili možda čak i isključivo vezan za broj i veličinu lovačkih trofeja i kapacitet lovačke torbe. Briga o mnoštvu životinja u lovištu, koja je osnov uspeha budućih lovaca, ostaje izvan delokruga lovca. U društvu potrošača svet se tretira kao skladište potencijalnih objekata potrošnje, a preporučljiva životna strategija je da se zauzme relativno udobna i sigurna niša isključivo za ličnu upotrebu unutar javnog prostora koji je beznadežno negostoljubiv prema ljudima, nezainteresovan za ljudske nevolje i bedu, i prepun zaseda i mina iznenađenja. U ovom svetu, solidarnost je od male koristi.

Nove istine

Teško je utvrditi šta je ovde uzrok, a šta posledica— postoje dva paralelna toka, slabljenje interesa za kvalitet opšteg dobra (i, što je najvažnije, samog društva), i razlaganje i nestajanje tradicionalnih "fabrika solidarnosti", dakle institucija koje podstiču stavove solidarnosti. "Deregulacija tržišta rada", i fluidnost radne zajednice koja je iz toga proistekla i koju karakteriše kontinuirano smanjenje zakonske zaštite – snažno je potkopala formiranje čvršćih veza sa "kolegama". Filozofija menadžmenta u svom sadašnjem obliku prenosi odgovornost za finansijske rezultate date kompanije od nadređenih na podređene, stavljajući tako svakog zaposlenog u situaciju da se takmiči sa svima ostalima.

Ova filozofija zahteva da se korisnost svakog zaposlenog meri njegovim ili njenim ličnim doprinosom profitabilnost kompanije: on ili ona su primorani da se takmiče sa ostatkom radnog tima. U suštini, taj sistem primorava radnike da se bore za svoju šansu da prežive još jedan krug otpuštanja, potez često maskiran takvim kriptonimima "političke korektnosti" kao što su "spoljni ugovori" ili "outsourcing". U ovoj igri nultog zbira (gde ako jedna dobija drugi uvek gubi), spajanje i zbijanje redova je od male koristi i ne može mnogo pomoći da ovaj ili onaj opstane - naprotiv, ono postaje opasno blizu samoubilačkih nagona. I što je još više zlokobno, nekadašnja uzajamna zavisnost uprave i radne snage, sa posledičnom uzajamnošću radnih obaveza i dužnosti, je jednostavno izbrisana.

Ukoliko potencijalni zaposleni smatraju da im je teško da se prilagode, njihovi potencijalni poslodavci mogu da prenesu sebe tj svoje firme (ili njihov kapital) od mesta do mesta bez mnogo problema: tako da je u zajednici gazde sa svojim podređenima, brakorazvodni postupak pokrenut od gazde i diktiran njegovim interesom uvek moguć. Teško da ovde možemo govoriti o sudbinskoj solidarnosti, a ne može se očekivati ni solidarnost u akciji: međusobne veze i povezanost su suviše slabi, prekrhki za to, i lako se kidaju. Posao može da nestane, zajedno sa šefovima i vlasnicima, u svakom trenutku, ostavljajući čak i najlojalnije, najkorisnije i najvrednije zaposlene bez posla i sredstava za život. Napor da se izmišlja međusobno privlačan suživot nema mnogo smisla u ovim uslovima, i uzajamna solidarnost nema mnogo šanse.

Ove nove istine slikovito su prikazane i usvojene od strane popularnih rialiti tv programa. Te istine koje promovišu mediji, pokazuju da su učesnici u ovim emisijama neprijatelji, i da dobro vladanje i preživljavanje bitke moraju biti na štetu drugih učesnika. Svačiji primarni cilj je da preživi i da ostali budu prvi izbačeni: i to treba da bude i vaš cilj (sugerišu ove emisije). Koalicije (ako su uopšte izgrađene) su ad hoc i privremene, i njihova korisnost ne uspeva da

nadživi pojedinačne interese za promocijom i podrivanje interesa drugih: niko tu ne obećava vernost i niko ne preuzima teret dugoročnih (a kamoli većnih) odgovornosti. Lista izbačenih, koja se objavljuje svake nedelje u slučaju većine ovih emisija, je univerzalni zakon.. Jedino što je nepoznato je ko će koga nadmudriti i odrediti onog drugog za izbacivanje. Nema ovde mesta za "opšte dobro" ili odgovornosti za druge - tu je svako za sebe. Kao da su autori i producenti rijaliti TV emisija urotili da obezbede dodatne argumente za tužan zaključak Sigmunda Frojda da je od svih Božjih zapovesti nalog da "ljubite bližnjeg svojega kao samoga sebe" najteži za ispunjavanje i najrizičniji u svojim posledicama.

Zle namere

Pretnja koja proganja savremeni urbani život i sklonost ka prostornom odvajanju i izolaciji uopšte nije pogodna za solidarnost. Naoružani telohranitelji nadgledaju ulaze u kancelarije i "ograđene zajednice", gde oni koji to mogu da priušte – a među njima i ljudi koji postavljaju ton urbanog života – traže (veoma skupa) skloništa od opasnosti koje se navodno roje na gradskim ulicama. U gradovima vidimo sve više i više arhitektonskih rešenja koja otežavaju pristup ili prolaz, umesto da ga olakšavaju. Kamere lokalnih zatvorenih televizija gledaju u nas staklastim očima iza svakog ugla i na svakom ulazu. Na sličan način na koji su to činili episkopi sa osmatračnica uz pomoć panoptikuma (izmislio ih je Džeremi Bentam a Mišel Fuko ih smatra arhetipom savremene tehnologije moći, arhitektonsko rešenje rukovodilaca koji moraju da kontrolišu svoje podređene), ti uređaji nas špijuniraju ne da bi nas odvratili od "ulaska" već nagnali da ih izbegnemo. Te kamere nisu toliko nalik na panoptikume već na banopticone (igra reči držati podalje) – koji drže nepoželjne na (teoretski) bezbednoj udaljenosti od nepočinštava u vašem dvorištu, što se (po definiciji) od njih očekuje. Svaki stranac (a u gradu, a posebno velikom gradu, svi smo mi jedni drugima stranci sa vrlo malo izuzetaka) sumnjiči se za zle namere. I svi gorenavedeni načini sprečavanja stvarnih ili izmišljenih pretnji na nas ili na našu imovinu ne ublažavaju osećaj opasnosti i ne potiskuju strah od nepoznatih ljudi, naprotiv, oni su najvidljiviji dokaz realnosti pretnje i opravdavaju osećanje straha kada se suočimo sa "strancem". Što su složenija brave, katanci i lanci koje ugrađujemo danju, to su veći košmari od provala i pljački koji nas progone noću. Tako nam postaje sve teže da komuniciramo sa onima iza vrata i da otvorimo vrata. Produblјivanje naše međusobne fizičke i mentalne izolacije, gubitak zajedničkog jezika i sposobnosti da komuniciramo i razumemo se jedni sa drugima – oni ne traže više spoljne nadržaje da bi se utvrdili, oni sami sebe hrane i pothranjuju, sami sebe podstiču i daju zamah. Moglo bi se reći, gotovo kao prvi perpetuum mobile u istoriji čovečanstva koji funkcioniše.

Dakle da, tačno je da se akumuliralo dosta dokaza (mnogo više nego što sam uspeo da ovde da navedem) koji nam pokazuju da je svet u kome smo i koji na dnevnoj bazi obnavljamo, - svesno ili ne - kroz naše akcije, nije naročito obećavajuće mesto kad je solidarnost u pitanju. Ali takođe nedostataju i čvrsti dokazi koji bi nas ubedili da će duh solidarnosti i glad za solidarnošću u svetu koji nas frustrira svojom negostoljubivošću, nestati.

S vremena na vreme, krišom ali tvrdoglavo, ovaj duh se možda vrati iz izbeglištva. Uzastopne epizode "eksplozivne solidarnosti" i sve češći "karnevali solidarnosti" (jer karnevali proslavljaju ono što najjasnije i bolno nedostaje u našem svakodnevnom napornom životu) svedoče o tome. Lokalne inicijative kao što su ad hoc zajedničke inicijative niču kao pečurke - čak i ako su najčešće skromne i često prolazne. Na više načina reč "solidarnost" je u strplјivoj potrazi za svojim otelotvorenjem. I neće se zaustaviti u tom svom strasnom i želјnom traganju dok ne uspe.

U toj potrazi za otelotvorenjem reči "mi", žitelјi dvadeset prvog veka, su istovremeno i oni koji traže i objekti te potrage. Mi smo polazna tačka i krajnje odredište, ali istovremeno i

lutalice na tom putu koji trasiramo svojim bitisanjem. Na kraju će se na tom našem tragu pojaviti put - ali je teško izvesti njegovu tačnu rutu na mapi pre nego što se ona dogodi. Uprkos ovim poteškoćama nemoguće je odoleti iskušenju da se o takvoj mapi misli. Broj skica takvih mapa je neograničen. Ali od onih sa kojima sam upoznat, jedna je osmišljena sa neuporedivo najvećom odgovornošću za reč solidarnost, jer razumevanje njenih ograničenja u predviđanju toka istorije od strane ljudi je mnogo bolje nego u slučaju većina drugih "mapa puteva". Izgled te mape delo je jednog od najmoćnijih umova našeg vremena, sociologa Ričarda Seneta, i nije karta nekog još neistraženog puta, već kolekcija uputstava o tehnikama planiranja tog puta jednom kad se u budućnosti njim bude krenulo.

Senetova heuristička formula (koju on definiše kao "savremeni oblik humanizma", ali opisuje kao put ka čovečnosti osmišljen imajući u vidu solidarnost kao vodilju) ima tri nivoa: "neformalnost, otvorenost i saradnju". Svaki od tri dela ove formule je jednako važan. "Neformalnost" nas upozorava da treba da uđemo u zajedničku akciju bez unapred utvrđenog dnevnog reda i pravila ponašanja - to (pravilima) omogućava da se postepeno pojavljuju i kristalizuju u toku saradnje. "Otvorenost" preporučuje da ne treba pretpostaviti da je naš pogled na stvari tačan, nego da treba da prihvatimo mogućnost otkrivanja svojih grešaka; ne treba da opterećujemo buduće interakcije sa ciljem da namećemo naše mišljenje drugim učesnicima i ubeđujemo ih da je naš pogled jedino ispravan, a njihovo mišljenje pogrešno; treba da težimo da istovremeno poučavamo i učimo - kombinujući ulogu učitelja sa ulogom studenta. Da bi definisao prirodu interakcije Senet bira koncept "saradnje", a ne "dijaloga" ili "pregovora", jer se ne radi o utvrđivanju čiji će argumenti pobediti a čiji argumenti izgubiti. U "neformalnoj otvorenoj saradnji", kao i u čovečnosti baziranoj na solidarnosti, nema pobjednika ni gubitnika: iz "neformalne, otvorene, zajedničke saradnje", baš kao i posle napora da se izgrade veze solidarnosti, svaki učesnik izlazi mudriji, bogatiji i snalažljivi nego što je to bio ranije. Takvi znaju više, sposobni su za više - i zato žele i mogu da preuzmu ambicioznije i važnije zadatke. Šta god da kažemo o "neformalnoj otvorenoj saradnji", to definitivno nije igra bez rezultata (odnosno to je igra koja donosi više svim svojim učesnicima).

Eurozine